

экономических специальностей вузов: дисс. ... канд. пед. наук. Магнитогорск, 2003. 171 с.

2. Ганзенко О. О. Формування правової культури особи в умовах розбудови правової держави Україна: автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2003. 16 с.

3. Фоменко Н. А., Скрипник М. І., Фатхутдінова О. В. Правова педагогіка: навч. посіб. / за ред. Н. А. Фоменко. Херсон: ОЛДІПЛЮС, 2015. 326 с.

Дмитро Лобода

ПЕДАГОГІЧНІ ІДЕЇ РЕНЕСАНСУ КРИЗЬ ПРИЗМУ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНОЇ ДОКТРИНИ УКРАЇНСЬКОГО ГУМАНІСТА СТАНІСЛАВА ОРІХОВСЬКОГО

Становлення громадянського суспільства і реформування всієї системи освіти в Україні сьогодні дозволяють переосмислити роль і місце особистості в історії, підходи до організації держави і влади, а також більшість пануючих педагогічних догм. З огляду на це винятково актуальним є набутий багатьма поколіннями наших попередників досвід педагогічної діяльності «докомєнського» періоду. В умовах якнайширшої гуманізації освіти в системі «Нової української школи» доцільним є звернення до ідей європейського Відродження XIV – XVI століть.

Відродження – це культурно-історична доба, коли був створений власний образ ідеального правителя, «батька Вітчизни», мудрої і морально досконалої людини з великої літери. Мислителі Відродження не збиралися залишати такий образ лише у мріях. Увага гуманістів до цієї проблематики багато в чому пояснювалася їхнім прагненням виправити та вдосконалити людину і суспільство. Шукаючи джерела успішного правління окремих керманічів у їхній ранній період життя, гуманісти поступово стали висувати інноваційну ідею плекання державця з пелюшок, бо «управляти вдається краще і вправніше, якщо людина вправляється в цьому з молодих років».

Упродовж тривалого часу в вітчизняній історіографії панувала думка про те, що східнослов'янські землі не знали явища Ренесансу, а окремі його елементи з'явилися на теренах України лише в другій половині XVII століття у вигляді козацького бароко. Завдяки ряду дослідників, серед яких Б. Год, Д. Вирський, В. Литвинов, Р. Попель та інші, в останні два десятиліття ми дізнаємося про гуманістів українського походження, життя і творчість яких у XVI столітті йшла, безперечно, у загальноєвропейському ренесансному дусі [2, 1, 3, 11].

Одним із таких гуманістів був Станіслав Оріховський (1513 – 1566). Народився майбутній мислитель 11 листопада 1513 року в селі Оріховиці Перемишлянської єпархії у сім'ї земського писаря. Навчався у школах Відня та Саксонії, продовжив освіту в Падуанському університеті (Італія) [10, с. 454]. Докладно про Оріховського можна дізнатися з його власної автобіографії, викладеної у «Листі до Яна Франціска Коммендоні» (10 грудня 1564 р.). У цьому документі автор вихваляв здобуту ним освіту в Італії, дякував вчителям і наставникам, наголошував на тому, що продовжує справу поширення Античної мудрості (вочевидь, малося на увазі саме гуманістична ренесансна освіта) і на теренах Східної Європи. Називав він й імена власних учнів, яких для пізньосередньовічного «підвищення кваліфікації» надсилав до Падуї [6].

Перу С. Оріховського належить багато різноманітних праць. У них представлені роздуми мислителя про походження держави, про вищість природного права, про роль освіченої монархії і короля – «філософа на троні». Безсумнівно, що як громадсько-політичні, так і етико-педагогічні ідеї не були новими для європейського Ренесансу, автор проникся ними, перебуваючи в Італії [11, с. 16]. Не дивлячись на це, існування подібних концепцій на теренах України є поодиноким і унікальним явищем, тому справедливо вважати соціально-політичну доктрину С. Оріховського феноменом, гідним популяризації та вивчення вітчизняною історико-педагогічною наукою.

Як вже було зазначено вище, гуманістична думка С. Оріховського зобов'язана здобутій в Падуї освіті, яка на той час перебувала у сфері впливу Республіки Св. Марка. У попередніх дослідженнях ми вказували на те, що саме в цих землях серед гуманістів панував насаджений державою культ «обов'язку перед Вітчизною». Венеція розглядалася, зокрема, П'єтро Паоло Верджеріо (1370 – 1444) як зразок «змішаного правління» дожа (як монархії), Сенату (як олігархії) та Великої ради (як демократії). Відповідно, С. Оріховський також відстоював схожу модель

державного устрою в Польщі. Він трансформував ці ідеї під русинські реалії. Якщо ідеї державного суверенітету Венеції в масштабі Італії носили деструктивний характер, то патріотичні, прорусинські ідеї С. Оріховського були позитивними націотворчими аксіологемами [4, с. 33]. Так, ідею патріотичного виховання молоді на теренах України виголосив вперше С. Оріховський: «інакше з суворого скіфа постає зманіжений італієць» [9, с. 192].

Найбільш виразно педагогічні ідеї українського гуманіста простежуються у праці «Напучення польському королеві Сигізмунду Августу» (1548 р.). Необхідність написання настанов новокоронованому очільнику держави виникла після того, як у 1526 році османи на чолі з Сулейманом I Пишним зайняли Валахію і впритул приблизилися до українських земель, що перебували під владою Польщі. У 1547 році був підписаний Адріанопольський мирний договір, за яким Угорське королівство було розділено на три частини: західну та північну — під владою Габсбургів, центральну — під владою намісника султана та східну, правителі якої вважалися васалами султана. На черзі була Польща. Антимусульманські заклики вже звучали в промовах гуманіста «Про турецьку загрозу» у 1543 і 1544 роках і заслуговують окремого дослідження. С. Оріховський застерігав: «Однак страх перед теперішнім лихом примусив мене, щоб напучення до тебе я послав, щоб саме воно нагадувало, в якому місці і в якій небезпеці ми живемо». У сучасних реаліях, коли загроза ісламізму вже не на лінії фронту, а в тилу європейської цивілізації, слова мислителя набувають нової актуальності. Стає зрозумілим, що не зброя і політика «замирення» здатні вирішити проблему, а освіта [8, с. 73, 74].

Педагогічні ідеї гуманіста також йшли в руслі середньовічного лицарського виховання: «наша воля потребує для свого захисту не титул, а лицаря» [7, с. 24]. Окрім того, С. Оріховський вказував на елітарність знання і необхідність освіченості правителя: «якщо ти мудрий – тоді і я вільний, багатий, щасливий; якщо ти не мудрий – тоді я раб, бурлака, вигнанець». «Не всяка людина здатна бути при владі, а лише та, що за природою своєю прагне до правди і справедливості» – вочевидь, не маючи змоги відкрито висловлювати деякі власні ідеї, автор критикує спадковість влади. Наведеними словами мислитель також підкреслює наявність у справжніх лідерів генетичних, тобто спадкових здібностей [7, с. 26].

С. Оріховський відкрито критикував придворних короля і радив Сигізмунду II, якому на момент коронації виповнилося 28 років, знайти кращих вчителів: «Александр Великий в такому, як ти, віці вже Фіви здобув, бо вчився наукам у школі Аристотеля». Особлива увага приділялася підбору педагогів, для прикладу автор наводив негативні приклади Сарданапала, Геліогобала, Алквіада та інших, які принесли лише смуток і страждання підданам. У контексті цього гуманіст писав про виховний вплив самого правителя для підданих [7, с. 27, 28].

Парадоксально, що С. Оріховський, будучи каноніком Римо-католицької церкви, неодноразово декларував реформаційні ідеї. Наприклад, у вихованні й навчанні він виступає проти втручання Церкви, стоїть на позиціях світськості освіти: «невже у твоєму королівстві якийсь нероба, що сидить разом з іншими ченцями в якомусь закутті і вигадує та без кінця переказує силогізми, мудріший, ніж ти, якому стільки важливих справ вирішувати доводиться?» [7, с. 48]. Історія знає й інші приклади вкрай релігійних правителів, зокрема російські імператори Олександр I і Микола II – до чого призвела їхня політика, відомо.

Серед педагогічних ідей С. Оріховського знаходимо й твердження про те, що повинен існувати баланс між похвалою і покараннями вихованця. Учень не повинен постійно отримувати похвалу, його вчителі повинні об'єктивно вказувати на його помилки і невдачі. «Найкращі вчителі юності – труднощі та страх, вони навчають розсудливості та відповідальності», – писав гуманіст. Цікаво, що пояснюючи природовідповідність навчання, мислитель зазначав, що Русь є в цьому плані «гімназією справжньої доблесті». Правове виховання також знайшло власне відображення у настановах королю, разом із акцентами на чесності: «карою за оману нерідко буває падіння з коня сторч головою» [7, с. 50].

Закликав монарха не лише слідкувати за власною освіченістю, а й за освіченістю підданих. Чи не перший серед педагогів-мислителів українського походження, С. Оріховський виступає за поширення і популяризацію освіти серед широких мас населення: «так твої піддані ще з дитинства навчаються і справу добре вести, і тебе, мудрого правителя, слухатися». І знову віднаходимо свідчення про «непотрібні» науки і непрофесійність викладачів. Наведені погляди гуманіста у зв'язці дійсно звучать утопічно, адже несуть загрозу люмпенізації освіти [7, с. 52].

Окремо С. Оріховський засуджував у вихованців жадібність, культ грошей, наставляв на формування не лише моральних якостей, а й фізичних. Терміном «юнацька легковажність» автор об'єднав такі негативні риси, як пияцтво, блуд і шаленство. Освіта, переконував гуманіст, повинна

будуватися на засадах націєвідповідності, вбирати в себе традиції народу, в якому існує: «насіння, коли у чужу землю потрапляє, втрачає свою силу й часто до іншого виду переходять» [9, с. 184].

У праці «Життя та смерть Яна Тарновського» С. Оріховський розглядав ще один аспект проблеми виховання, актуалізований сучасними реформами, зокрема, в системі вищої освіти України – самовиховання. Людина виховується у практичних справах, у широкому знайомстві з навколишнім світом. Щоб віднайти дорогоцінний скарб мудрості, необхідно «багато справ бачити, багато чути, багато читати, багато працювати...». Таке самовиховання автор уважав гідним наслідування і прикладом для молодих шляхтичів [5, с. 267].

Незважаючи на те, що ідея «мудрого правителя» із практичної точки зору була загалом утопічною, вона мала деякий рівень реальності, що виражався у прищепленні в монархів освіченості та культури. Значення настанов і повчань державним діячам набагато ширші. Вони є цінною пам'яткою ренесансної думки, оскільки у них викладені основні вимоги до людини нової епохи та етико-педагогічний інструментарій досягнення цілі всебічно й гармонійно розвинутої особистості. У цій царині неможливо оминати творчу спадщину таких українських гуманістів, як С. Оріховський, які приносили нове знання й нове світобачення Європи на терени України, трансформуючи його й збагачуючи власним світобаченням.

Список використаної літератури:

1. Вирський Д. Станіслав Оріховський-Роксолан як історик та політичний мислитель. — Кременчук: Вид-во КДПУ, 2001. — 217 с.
2. Год Б.В. Український гуманіст Станіслав Оріховський про навчання та виховання / Б. В. Год // Педагогіка та психологія : зб. наук. праць / за заг. ред. акад. І. Ф. Прокопенка, чл.-кор. В. І. Лозової. — Х., 2002. — Вип. 23. — С. 36-42.
3. Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні. Ідеї гуманізму епохи Відродження в українській філософії XV – початку XVII ст. – К.: Основи, 2000. – 472 с.
4. Лобода Д.О. Моделі державного устрою у творчості італійських гуманістів XV століття / Д.О. Лобода // Nowoczesne badania podstawowe i stosowane: zbiór artykułów naukowych konferencji Międzynarodowej naukowo-praktycznej, 30-31.07.2016. – Warszawa: Sp. z o.o. «Diamond trading tour», 2016. – S. 32-35.
5. Оріховський С. Життя і смерть Яна Тарновського // Українські гуманісти епохи Відродження. – ч. 1. – К.: Наук. Думка, 1995. – с. 254-293.
6. Оріховський С. Лист до Яна Франціска Коммендоні [Електронний ресурс] // Наук. думка. – 1988. – Режим доступу до ресурсу: http://litopus.org.ua/old14_16/old14_08.htm#or2.
7. Оріховський С. Напучення польському королеві Сигізмунду Августу // Українські гуманісти епохи Відродження. – ч. 1. – К.: Наук. думка, 1995. – с. 23-60.
8. Оріховський С. Про турецьку загрозу // Українські гуманісти епохи Відродження. – ч. 1. – К.: Наук. Думка, 1995. – с. 61-100.
9. Оріховський С. Промова на похоронах польського короля Сигізмунда Ягеллона // Українські гуманісти епохи Відродження. – ч. 1. – К.: Наук. Думка, 1995. – с. 180-223.
10. Оріховський, Станіслав // Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук та ін. — Київ: Абрис, 2002. — С. 454.
11. Попель Р.І. Феномен двайной палітычнай свядомасці на прыкладзе гістарычнай спадчыны Станіслава Арыхоўскага-Раксалана / Р. І. Попель // Роль личности в истории: реальность и проблемы изучения: науч. сб. (по материалам 1-й Международной научно-практической Интернет-конференции). — Минск: БГУ, 2011. — С. 15-18.

Віталіна Плаксіна

ПЕДАГОГІЧНА ОСВІТА В УКРАЇНІ: ІСТОРИЧНИЙ ДОСВІД

Олександр Андрійович Безбородько — український та російський державний діяч. Полковник Ніжинського та Київського козацьких полків Війська Запорозького. Олександр Безбородько народився 14 березня 1747 року в колишній гетьманській столиці — стародавньому українському місті Глухові у сім'ї генерального писаря козацького війська. У 1765 р. закінчив навчання в Киево-Могилянській академії. Він брав участь у російсько-турецькій війні 1768—1773 рр., де командував різними українськими полками, які входили до складу армії генерал-губернатора України Петра Рум'янцева. У переговорах, що закінчилися підписанням у 1774 році Кючук-Кайнарджійського миру, Олександр Безбородько проявив виняткові дипломатичні здібності й домогся відмови Османської імперії від її прав на Крим та Кубань. У кінці 1791 року